

Єременко Ю. В.

Кандидат соціологічних наук, директор Харківського фізико-математичного ліцею №27 Харківської міської ради Харківської області

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

В умовах сучасної України завдання підтримки обдарованої молоді набуває все більшого значення, оскільки кардинальні зміни в соціальному, політичному, духовному й економічному житті українського суспільства актуалізували потребу в особистості, яка спроможна бути гнучкою та інноваційною у нестандартних ситуаціях перманентних змін. Саме тому від роботи з обдарованою молоддю сьогодні залежить конкурентоспроможність України. Це сформувало потребу у створенні умов, які б оптимально сприяли розкриттю можливостей обдарованих особистостей та збереженню інтелектуального потенціалу українського суспільства.

На сьогодні існує протиріччя між потребою суспільства в розвитку обдарованої особистості в умовах інтеграції України в європейський простір і недостатньою розробленістю соціальних механізмів сприяння її самореалізації. Це визначає актуалізацію досліджень проблем обдарованості, включаючи й роль системи освіти в її виявленні, розвитку та сприянні самореалізації обдарованих учнів.

Обдарованість ми сприймаємо як систему характеристик, що постійно розвивається. Її найбільш загальною характеристикою є яскраво виражена пізнавальна потреба (спрямування до нових знань, способів або умов дій), що складає основу пізнавальної мотивації, яка в обдарованій дитини домінує над іншими типами мотивації [1].

Різноманітність видів обдарованості свідчить про відповідну диференціацію людей у соціумі, що визначає необхідність створення системи супроводу обдарованих учнів, а також єдиного науково-методичного та інформаційного простору щодо можливих напрямків розвитку обдарованості та самореалізації обдарованої особистості.

В усіх можливих сферах важливо не лише виявити обдарованих учнів, а й створити умови для ефективного розвитку їх неординарних здібностей. Цим дітям потрібно надати засоби для самостійної і неперервної самоосвіти, важливо забезпечити їм не тільки засвоєння знань і способів діяльності, але й навчити таким розумовим діям, які допоможуть обдарованим школярам самостійно вирішувати життєві завдання різного рівня складності.

Особливої значущості набуває завдання пошуку ефективних способів навчання обдарованих дітей, створення умов для їхнього інтелектуального та особистісного зростання. Такі завдання лише частково вирішуються за рахунок внесення змін у зміст, методи й організацію навчання.

Важливе значення має включення обдарованої дитини в процесі навчання в систему взаємодії «учень-учень» і «вчитель-учень». При цьому реалізуються ці взаємодії нерідко зі значно більшими ускладненнями, ніж у звичайних учнів. Ми підтримуємо позицію тих дослідників, які обґрунтували, що «успішність соціалізації обдарованих учнів забезпечується, в першу чергу, адекватним ставленням до них з боку вчителя. З одного боку, робляться спроби для реалізації потенціалу обдарованих учнів, а з іншого – посилена увага до них з боку викладачів нерідко веде до порушень внутрішньо-групової взаємодії. Цей дисбаланс може виражатися як у завищеній самооцінці обдарованого учня, перебільшенні власних успіхів, так і у взаємній недоброзичливості й проявах агресії з боку учнівської групи» [2].

Особливої уваги заслуговують якісні характеристики кадрового складу, який покликаний розвивати здібності обдарованих учнів та сприяти їхній самореалізації. Виділяються кілька типів вчителів, робота під керівництвом яких виявляється важливою для обдарованих учнів: 1) вчитель, який вводить у сферу предмета та створює атмосферу емоційної залученості, збуджує інтерес до предмета; 2) вчитель, який закладає основи майстерності, відпрацьовує техніку виконання; 3) вчитель, який виводить на високопрофесійний рівень. Зрозуміло, що наявність цих компетентностей в одній особі вчителя зустрічається досить рідко, проте вони можуть бути сформовані.

Дослідники [2; 3; 5; 6; 7; 9] стверджують, що вчителі, які отримали спеціальну підготовку й мають вищезазначені компетентності, значно відрізняються від традиційно підготовлених педагогів. Вони більшою мірою орієнтуються на свою і учнівську творчу діяльність, схвалюють пошукову (навіть пов'язану з ризиком) діяльність. Учні таких педагогів мають необхідні умови для розвитку своєї обдарованості в особливо емоційно сприятливій атмосфері взаємодії з однолітками і педагогами, вищий потенціал для самореалізації.

Підвищенню компетентності вчителя сприяє післядипломна освіта, яка відбувається у трьох напрямках: самоосвіта, курсова перепідготовка, участь у тренінгах, конференціях, семінарах, вебінарах.

«Кожен педагогічний працівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний підвищувати свій професійний рівень та педагогічну майстерність, підвищувати кваліфікацію – тобто опановувати нові та вдосконалювати раніше набуті компетентності в межах своєї професійної діяльності або галузі знань» (частина 2, статті 54 та частина 6 статті 18 Закону України «Про освіту») [4].

«Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», затверджений постановою КМУ від 21.08.2019 № 800, визначає процедуру, види, форми, обсяг (тривалість), періодичність, умови підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти і установ усіх форм власності та сфер управління, включаючи механізм оплати, умови і процедуру визнання результатів підвищення кваліфікації [8].

Прописано чіткі умови для підвищення кваліфікації вчителів. Створена можливість власного альтернативного вибору форми підвищення кваліфікації. Урізноманітнено можливості підвищувати кваліфікацію. Адже, подолання інформаційних бар'єрів, співпраця з міжнародними організаціями, громадський сектор і різноманітні експерти можуть запропонувати нові, часто кращі, рішення для професійного зростання.

Підготовлений для роботи з обдарованим учнями вчитель сам здатний до творчої діяльності. Він повинен уміти розробляти гнучкі індивідуальні програми; створювати для учня атмосферу «екологічної безпеки»; забезпечувати зворотній зв'язок; використовувати різні стратегії освіти; поважати особистість учня, його цінності, сприяти формуванню у нього позитивної самооцінки; схвально ставитися до творчої уяви; стимулювати розвиток інтелектуальних здібностей, розвивати кругозір і загальну ерудицію тощо.

Таким чином, на сьогодні є чітко окреслені вимоги до якостей, знань, компетентностей вчителя для роботи з обдарованими учнями та механізми їх набуття, що сприятимуть самореалізації обдарованих учнів. При цьому саме вчителі, поряд із змістом освіти, стають важливим чинником виключення ризиків блокування талантів.

Список бібліографічних посилань

1. Єременко, Ю. В., Михайльова, К. Г. (2020). *Самореалізація обдарованих учнів у сучасній Україні: чинники впливу, ризики та перспективи*. Харків, НУА. 211 с.
2. Гнатко, М. М. (1998). Структура обдарованості та засадничі принципи роботи з обдарованими дітьми. *Обдарована дитина*. № 4. С. 2–5.
3. Антонова, О. Є. (2008). Обдарованість: сутність, структура, перспективи розвитку. *Актуальні проблеми психології : проблеми психології обдарованості*: зб. наук. пр., Житомир, Т. 6, вип. 3. С. 48–51.
4. Закон України «Про освіту». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [Accessed 30 Dec. 2021].
5. Михайльова, К. Г., Назарко, О. И. (2013) Якість підготовки фахівця в сучасному педагогічному вищому навчальному закладі: кейс України. *Вчені записки Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»*, Т.19, с. 71-83.

6. Отарова, А. Ю. (2010). Работа с одаренными детьми, организация исследовательской деятельности учащихся. *Одарённый ребёнок*. №2. С. 20–39.

7. Панфилов, А. (2004). Подготовка учителя к работе с одаренными детьми. *Педагогика*. №2. С. 99–101.

8. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> [Accessed 30 Dec. 2021]

9. Щудло, С. (2016). Вчителі як соціально-професійна спільнота: методологічні засади та особливості організації міжнародного порівняльного дослідження TALIS. *Релігія та соціум*. № 3-4. С. 177-182. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/relsoc_2016_3-4_25. [Accessed 30 Dec. 2021]

References

1. Eremenko, Yu. V., Mykhaylyova, K. G. (2020). *Samorealizatsiia obdarovanykh uchniv u suchasni Ukraini: chynnyky vplyvu, ryzyky ta perspektyvy*. [Self-realization of gifted students in modern Ukraine: factors of influence, risks and prospects]. Kharkiv, PUA. 211 s.

2. Hnatko, M. M. (1998). Struktura obdarovanosti ta zasadnychi pryntsypy roboty z obdarovanymy ditmy [The structure of giftedness and the basic principles of working with gifted children]. *Obdarovana dytyna*. [A gifted child] № 4. S. 2–5.

3. Antonova, O. Ye. (2008). Obdarovanist: sutnist, struktura, perspektyvy rozvytku [Giftedness: essence, structure, prospects of development]. *Aktualni problemy psykholohii : problemy psykholohii obdarovanosti: zb. nauk. pr.* [Actual problems of psychology: problems of psychology of giftedness: coll. science. works.], Zhytomyr, T. 6, vyp. 3. S. 48–51.

4. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [Accessed 30 Dec. 2021].

5. Mykhaylyova, K. G., Nazarko, O. I. (2013) Yakist pidhotovky fakhivtsia v suchasnomu pedahohichnomu vyshchomu navchalnomu zakladi: keis Ukrainy [The quality of specialist training in a modern pedagogical higher education institution: the

case of Ukraine]. *Vcheni zapysky Kharkivskoho humanitarnoho universytetu «Narodna ukrainska akademiia»* [Scientific notes of the Kharkiv Humanities University «People's Ukrainian Academy»], T.19, s. 71-83.

6. Otarova, A. Yu. (2010). Rabota s odarennymy detmy, orhanyzatsyia yssledovatel'skoi deiatelnosti uchashchykhsia [Work with gifted children, organization of research activities of students]. *Odarenniy rebenok* [A gifted child]. №2. S. 20–39.

7. Panfylov, A. (2004). Podhotovka uchytelia k rabote s odarennymy detmy [Preparing the teacher to work with gifted children]. *Pedahohyka* [Pedagogy]. №2. S. 99–101.

8. Poriadok pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovopedahohichnykh pratsivnykiv [The order of advanced training of pedagogical and scientific-pedagogical workers]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text> [Accessed 30 Dec. 2021]

9. Shchudlo, S. (2016). Vchyteli yak sotsialno-profesiina spilnota: metodolohichni zasady ta osoblyvosti orhanizatsii mizhnarodnoho porivnialnoho doslidzhennia TALIS [Teachers as a socio-professional community: methodological principles and features of the organization of international comparative research TALIS]. *Relihiia ta sotsium* [Religion and society]. № 3-4. S. 177-182. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/relsoc_2016_3-4_25. [Accessed 30 Dec. 2021]

Abstract. The school plays the most important role in the discovery, support and development of children's talents and self-realization of gifted individuals.

It is clear that value orientations for the pedagogical support of gifted children should be formed and a system of socio-pedagogical and psychological conditions for the development of talents should be organized in the educational institution. The success of the socialization of gifted students is ensured, first of all, by the adequate attitude of the teacher towards them. The teacher must be aware of issues related to the characteristics of student`s giftedness, regardless of what class he works in and

what subject he teaches. Therefore, it is very important to prepare teachers specifically to work with gifted children.

Mastering the new and improving the previously acquired competencies of the teacher is facilitated by course retraining, which takes place in accordance with the Procedure for professional development of pedagogical and scientific-pedagogical workers, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, 21 August 2019, № 800. Teachers independently choose specific forms, types, directions and subjects of providing educational services for professional development.

It is important that the teacher is ready to work with gifted students and his/her compliance with the requirements for qualities, knowledge, competencies of the teacher, which will promote self-realization of gifted students.

Key words: giftedness, gifted youth, self-realization, teacher competencies, professional development